

JAK WYBIERAĆ PODRĘCZNIKI I PROGRAMY NAUCZANIA?

Andrzej Melson

Absolwent Wydziału Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego Uniwersytetu Łódzkiego. Od 1988 r. nauczyciel fizyki i astronomii. Od 1996 r. powołany do pracy w programie „Smart”, a od 1998 r. przewodniczący regionalnej grupy przedmiotowej do krajowego Programu Nowa Matura. Współpracuje z Okręgową Komisją Egzaminacyjną w Łodzi i Centralną komisją Egzaminacyjną. Kierownik Pracowni Pomiaru Dydaktycznego Łódzkiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego. Współautor nowej podstawy programowej z przedmiotu *Fizyka i astronomia*.

Obecnie obowiązują następujące uregulowania prawne dotyczące podręczników i programów kształcenia:

- USTAWA z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty,
- USTAWA z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458),
- Rozporządzenie z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.

Szczególnie istotne zmiany są zawarte w USTAWIE z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458), które dotyczą zmian wprowadzania i zatwierdzania nowych programów kształcenia.

Od roku szkolnego 2009/2010 nauczyciel sam przedstawia dyrektorowi szkoły program nauczania, który wybierze. Nauczyciel może:

- opracować program samodzielnie, bądź we współpracy z innymi nauczycielami,
- przedstawić dyrektorowi szkoły program opracowany przez innego autora (autorów),
- przedstawić program opracowany przez innego autora wraz z dokonanymi przez siebie modyfikacjami, wskazując zakres proponowanych zmian z uzasadnieniem, dlaczego je proponuje.

Baz względu na formę opracowanego programu nauczania dyrektor szkoły może zasięgnąć opinii:

- nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego, posiadającego wykształcenie wyższe i kwalifikacje wymagane do prowadzenia zajęć edukacyjnych, dla których program jest przeznaczony,
- konsultanta lub doradcy metodycznego,
- zespołu nauczycielskiego, zespołu przedmiotowego lub innego zespołu problemowo-zadaniowego.

Dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, dopuszcza do użytku w danej szkole zaproponowany przez nauczyciela program wychowania przedszkolnego lub program nauczania.

Dopuszczone do użytku w danej szkole programy wychowania przedszkolnego lub programy nauczania stanowią odpowiednio zestaw programów wychowania przedszkolnego lub szkolny zestaw programów nauczania.

Dyrektor szkoły jest odpowiedzialny za uwzględnienie w zestawie programów nauczania całości podstawy programowej kształcenia ogólnego ustalonej dla danego etapu edukacyjnego

Jak było dotąd?

Do 1999 roku w każdej klasie obowiązywał jednakowy dla całej Polski program nauczania. Zazwyczaj do tego programu nauczania powstawał podręcznik, który był wybierany przez większość nauczycieli. Często zdarzało się tak, że niezależnie od typu szkoły, czy środowiska uczniowskiego wykorzystywany był ten sam podręcznik, który rzadko (szczególnie w przypadku fizyki) był dostosowany do percepcji ucznia.

Od 1999 roku MEN dopuszcza istnienie wielu programów, ale są one wpisane do rejestru programów (MEN). I tu pojawiły się kolejne problemy. Autorzy programów nauczania (jednocześnie autorzy podręczników) swobodnie interpretowali zapisy zawarte w podstawie programowej. Na dodatek pierwsze podręczniki, które powstały do poprzedniej nowelizacji podstawy programowej powstawały przed opublikowaniem wymagań egzaminacyjnych do matury i okazało się po ich opublikowaniu, że nie są spójne z wymaganiami. Poza tym do dziś nie zostały jasno sprecyzowane wymagania obowiązujące na egzaminie gimnazjalnym.

Od 2009 roku MEN zrezygnował z zatwierdzania programów nauczania, natomiast dość precyzyjnie określił w podstawie programowej zakres wymagań obowiązujących ucznia po zakończeniu danego etapu kształcenia.

Nowa podstawa programowa zachęca do tego, by nauczyciele sami podejmowali trud pisania własnych programów kształcenia. Musi on dotyczyć przynajmniej jednego etapu edukacyjnego i stanowić opis sposobu realizacji celów kształcenia i zadań edukacyjnych ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Po co samemu pisać program?

Każdy z nas ma własną koncepcję, jak doprowadzić do spełnienia przez ucznia wymagań określonych w podstawie programowej.

Gdy układamy samodzielnie program możemy tempo jego realizacji i kolejność przedstawianych zagadnień dostosować do konkretnych uczniów.

Aby opracować program należy:

- zaplanować, kiedy oczekuje się od ucznia, że będzie dysponował opisaną wiedzą, umiejętnościami i przyjmował dane postawy,
- uszczegółwić cele zawarte w podstawie programowej i wskazać odpowiadające im osiągnięcia ucznia,
- uporządkować zgodnie z własną koncepcją treści kształcenia,
- wybrać i zaproponować formy i metody pracy z uczniami,
- zaplanować sposób i kryteria oceniania postępów ucznia.

Co musi zawierać każdy program kształcenia:

- szczegółowe cele kształcenia i wychowania,
- treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej,
- sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania,
- opis założonych osiągnięć ucznia,
- propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia.

Nie wszyscy są gotowi do pisania własnych programów nauczania. Pozostaje więc druga droga wyboru już gotowego programu. Większość wydawnictw przygotowując podręczniki zatwierdzone przez MEN jednocześnie publikuje programy nauczania. Nauczyciele często wybierając dany podręcznik jednocześnie decydują się na wybór programu nauczania napisanego do danego podręcznika. Jednak, by podjąć taką decyzję warto ocenić przydatność programu kształcenia do potrzeb klasy, którą uczymy.

Przystępując do oceny programu kształcenia musimy odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Czy program nauczania zgodny jest z podstawą programową?

Czy uwzględnia wszystkie zapisane w podstawie programowej wymagania? Pół biedy, gdy program rozszerza zakres wymagań określony w podstawie. Niedopuszczalne jest natomiast nie uwzględnienie wszystkich wymagań zapisanych w podstawie programowej.

2. Czy program nie zawiera błędów merytorycznych?

Należy zwrócić uwagę na poprawność merytoryczną i dydaktyczną programów nauczania. Ewentualne błędy pojawiające się w programach nauczania mogą być przeniesione do podręczników i tam utrwalone przez uczniów.

3. Czy program można łatwo dostosować do potrzeb i możliwości uczniów?

Każdy z nas zna środowisko uczniów w których prowadzimy zajęcia edukacyjne. Nie zna ich autor programu nauczania napisanego do podręcznika. Musi on więc uwzględnić różnorodne możliwości dostosowania własnego programu nauczania do potrzeb edukacyjnych różnych grup uczniowskich. Program nauczania powinien to jasno określać.

4. Czy program wykracza poza podstawę programową i z jakiego powodu?

Nowe programy nauczania publikowane do nowych podręczników powstawały dość szybko. W wielu przypadkach są to zmiany kosmetyczne w stosunku do zapisów występujących w programach nauczania zapisanych do poprzedniej podstawy programowej. Nowa podstawa znacznie ograniczyła ilość wymagań stawianych uczniom pod koniec kształcenia w danym etapie edukacyjnym. Należy więc przyjrzeć się bacznie, czy nowe programy nauczania zawierają poprzednie wymagania. Oczywiście nie jest zabronione uwzględnienie wymagań wykraczających ponad podstawę programową, ale powinny być one wyraźnie zaznaczone w programie kształcenia, a tym bardziej w podręczniku.

5. Jak podzielone są treści programowe?

Program powinien uwzględniać logiczny podział czasu na realizację poszczególnych wymagań.

6. Czy program jest przejrzysty i jasno napisany?

Program nauczania powinien być czytelny nie tylko dla nauczycieli, ale także uczniów i ich rodziców. Każdy zapis programu powinien być jednoznacznie interpretowany przez każdego nauczyciela.

7. Ile czasu przeznaczono na realizację „pracochłonnych zagadnień” ?

Są takie wymagania, którym musimy poświęcić więcej czasu (np. mechanika) i program kształcenia powinien to przewidzieć.

8. Jak ujęty jest w programie opis założonych osiągnięć uczniów i sposób ich oceniania?

W pracy każdego nauczyciela ogromną rolę pełni ocena pracy ucznia. Ocena ta powinna uświadamiać uczniom stopień opanowania wiadomości i ukształtowania umiejętności, wdrażać do systematycznej pracy, a także dawać informację nauczycielom o efektywności stosowanych metod i organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej.

9. Jak opisane są procedury osiągania zamierzonych celów?

Program nauczania powinien pomóc nauczycielom określić szczegółowe wymagania edukacyjne, oraz określić sposobów sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów i kryteria oceniania osiągnięć uczniów.

10. Czy program zawiera wskazówki do pracy z uczniem o różnych potrzebach edukacyjnych?

Program powinien uwzględniać różnorodne formy pracy biorąc pod uwagę uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych. Wskazówki do tej pracy mogą pomóc nauczycielom w rozszerzeniu własnego warsztatu pracy.

11. Czy są propozycje zajęć powtórzeniowych i utrwalających?

Rzeczą podstawową w obecnej dydaktyce jest przyjęcie zasady „uczeń wie czego i po co się uczy”. Niezbędnym minimum staje się więc prowadzenie lekcji powtórzeniowych i utrwalających. Programy nauczania powinny uwzględniać prowadzenie takich zajęć.

12. Czy są propozycje sprawdzianów?

Dobrze jest, gdy programy lub inne materiały wspomagające prace nauczyciela zawierają propozycje sprawdzania umiejętności ukształtowanych przez uczniów.

13. Czy są tematy dodatkowe?

Dobrze jest, by program nauczania dawał propozycję dodatkowych tematów, które nauczyciel może realizować w zależności od danej grupy uczniów. Tematy te powinny pełnić funkcję uzupełnienia zdobytej w procesie edukacyjnym wiedzy, a jednocześnie rozbudzić zainteresowanie przedmiotami ścisłymi.